

חיי שרה

אברהם געוועזן (כבן ע' און בן ע') כבן ה' בלא חטא¹;

און ביי ישמעאל'ן איז רש"י בכלל ניט מפרש פארוואס, נכתב שנה בכלל כלל וכלל²;

אין מפרשי רש"י איז דא אן אריכות גדולה ושקו"ט ווי צו פארענטפערן די שינויים הנ"ל אין רש"י — אבער נוסף אויף די פארשידענע שוועריקייטן וואס זיינען דא אין יעדן פון די תירוצים (שאין כאן המקום להאריך בזה), שטעלט זיך דא א שאלה כללית (ווי גערעדט כמה פעמים):

וויבאלד אן דער ענין איז כלל ניט פשוט, ביז אן יעדער מפרש האט אויף דעם אן אנדער הסברה — האט דאך רש"י, וואס איז מפרש די פסוקים (אויך) פאר א „בן חמש למקרא“³, געדארפט קלאר מאכן זיין פירוש אין אן אופן אז עס זאל ניט בלייבן קיין ספק בכוונת פירוש.

מוז מען זאגן אז רש"י'ס כוונה איז קלאר פארשטאנדיק פון די ווערטער וואס רש"י זאגט בפירושו און ס'איז ניט נויטיק צו מוסיף זיין ע"ז.

שמים (ע"פ מפרשי בראשית ה, לב) ובידי אדם, ע"ש (וראה בארוכה השקו"ט ברא"ם ושאר מפרשי רש"י שם) — אינו מרומז כלל ברש"י, והו"ל לרש"י לפרש כן בהדיא (כדלקמן בפנים). ואכ"מ.

(5) וכן אינו מפרש: בשנות יצחק (וישלח לה, כח), יעקב (ויחי מז, כח, ובש"נ), יוסף (שם בסופו ובש"נ). ולהעיר שגם אינו מפרש למה לא נכפל באברהם וכו' ע"ד שנכפל בשרה, שני חיי שרה — כולן שווין לטובה.

(6) ר"ש מפרשתנו. — ובדמ"בן שם מסיק, ואין מדרשו זה („בת ק' כו") נכון.

(7) לשון המשנה — אבות פ"ה מ"א (בסידור אדה"ז — מ"ב).

א. אין היינטיקער סדרה לאזט וויסן די תורה דעם סך-הכל פון די יארן פון שרה, אברהם און ישמעאל: אין התחלת הסדרה — „ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים“; און ביים סיום הסדרה — „ואלה ימי שני חיי אברהם גו' מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים“⁴, „ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים“.

געפינט מען אין דעם א דבר פלא אין פירוש רש"י על התורה: כאטש אז ביי אלע דריי שטייט דער ווארט „שנה“ „שנים“ סיי ביים סכום מאה, סיי ביי די עשרות און סיי ביי יחידות, איז פרש"י אנדערש ביי יעדערן פון זיי:

ביי שנות שרה' איז ער מפרש: „לכך נכתב שנה בכלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו“, און דערפון לערנט מען אפ „בת ק' כבת כ' לחטא . . ובת כ' כבת ז' ליופי“;

ביי אברהם' זאגט רש"י „בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא“ — וואס מיינט (בפשטות) אז מען לערנט ארויס (ניט ווי ביי שרה'ן, וואו „כל אחד נדרש לעצמו“, לערנט צוויי ענינים — בלא חטא און יופי — נאר) בלויז איין ענין ומעלה, אז אויך זייענדיק בן ק' איז

(1) כג, א.

(2) כה, ז.

(3) שם, יז.

(4) במפרשים (דברי דוד לה"ז ריש פרשתנו, וראה גם משכיל לדוד שם — ודלא כבארא"ם שם ד"ה שני ח"ש) שלא הביא רש"י ענין היופי גבי אברהם כי באיש לא שייך מעלה זו — אבל אינו מתורץ מה שדורש רש"י רק ענין אחד? ומ"ש במשכיל לדוד שם (וראה ט"ז שם באורא) שיש ב' ענינים בבלא חטא — שמענישים בידי

ב. דער ביאור אין דעם:

פון דעם וואָס רש"י זאָגט (ביי שרה'ן)
 „לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר
 לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כו"
 — אז פון דעם וואָס „נכתב שנה בכל
 כלל וכלל" איז מוכח „שכל אחד נדרש
 לעצמו כו' לחטא כו' ליופי" — איז פאָר-
 שטאַנדיק מעצמו, אז אויך נאָכדעם ביי
 אברהם'ן, וואָס אויך ביי אים איז „נכתב
 שנה בכל כלל וכלל", מוז יעדער כלל
 זיין „נדרש לעצמו" און מ'לערנט אַרויס
 צוויי ענינים.

ובמילא איז מובן, אז ווען רש"י זאָגט
 ביי אברהם'ען „בן ק' כבן ע'", מיינט ער
 דערמיט (ניט נאָר אַ התחלה פון דעם
 לימוד, איין לימוד (וואָס זיין סיום איז
 „בן ע' כבן ה') בלא חטא", נאָר אַ הוספה
 — נאָך) אַ באַזונדער לימוד¹⁰. און דאָס

(8) דלא כמיש ברע"ב ורא"ם (ד"ה בת ק' ודיה
 שני ח"ש) ריש פרשתנו, שההיקש „בת ק' כו" נלמד
 ממשנא אח"כ. שני חיי שרה (וגבי אברהם נלמד
 מתורא דקרא „ואלה ימי שני חיי אברהם גר").
 משאיכ גבי ישמעאל שאין יתור בלשון הכתוב,
 ע"ש, וכמו שהקשה עליו במשכיל לדוד שם (וראה
 שם (וכן בגויא, לבוש ועוד) עוד קושיות על פי
 הרא"ם. ואכ"מ).

(9) לולא דמסתפינא הייתי אומר דברשי ה'י
 כתוב „בן ק' כבן ע' לכת (או כ"ב) — ראה לקמן
 בפנים) ובן ע' כבן ה' בלא חטא. והמעתיק שלא
 הבין „הלכת" — השמיט. — ויש לחפש בדפוסים
 הראשונים וכת"י...¹¹

זה עתה ראיתי במהד"ת של ברלינר שהוסיף
 בסוגריים תיבת „לכת" אבל לא ציין מקורו.

(10) ועפ"י מתורצת בפשטות קושית המפרשים

(*) להעיר דגבי אברהם לא העתיק רש"י בהד"ה
 תחילת הכתוב „ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חיי
 (ומזה מוכח גם דלא כפ' החזקוני וגויא ריש
 פרשתנו. לבוש פרשתנו כה, ז. ו. ועוד).

(**) בדפוס ראשון וכת"י רש"י שחז"י הוא
 כבפנים. ובדפוס שני דרש"י כל פירוש רש"י זה
 ליתא.

וואָס רש"י טייטשט ניט אויס, אין וואָס
 עס באַשטייט דער לימוד פון „בן ק' כבן
 ע'", איז עס דערפאָר וואָס דער חידוש
 וענין אין וואָס ביי אברהם'ען איז גע-
 ווען „בן ק' כבן ע'" שטייט בפירוש אין
 פסוק:

ווען דער אויבערשטער האָט אָנגע-
 זאָגט אברהם'ן, אז ער וועט האָבן אַ זון
 פון שרה'ן, זאָגט דער פסוקי — „ויאמר
 בלבו הלבן מאה שנה יולד גר" — ס'איז
 ביי אים געווען אַ תמי' אז ער זאל קענען
 האָבן אַ קינד אין דעם גיל פון מאה
 שנה; און ווי רש"י איז דאָרט מפרש¹²,
 אז „בימי אברהם נתמעטו השנים כבר
 ובא תשות כח בעולם... שמיהרו
 תולדותיה בני ס' ובני ע'¹³."

ועפ"ז איז פאָרשטאַנדיק בפשטות אין
 וואָס עס איז געווען „בן ק' כבן ע'" ביי
 אברהם אבינו: אע"פּ אז דעמאָלט (מצד
 דעם „תשות כח בעולם") איז דער גיל
 צו האָבן קינדער געווען ביז „בני ע'" —
 איז אָבער דער תשות כח ניט געווען באַ-

(גויא דברי דוד ריש פרשתנו) דליל היקש דבן ק'
 כבן ע', והרי בהיקש „בן ק' כבן ה'" סגי
 (11) לך יו, יו.

(12) וכבר האריכו בזה ברמב"ן ומפרשי רש"י
 שם. ואכ"מ.

(13) דתרת הוליד את אברם והוא בן ע' (נח יא,
 כו). וצ"ע בכתבו „בני ס'". ובפרט שמסתמך על
 הדורות „שמנח ועד אברהם" ואין שם זכר לשישים.
 ואולי מקורו „יצחק בן ס' שנה בלדת אותם"
 (תולדות כה, כו), ותו לא (מצינו ש) התפללו יצחק
 ורבקה. ודוחק.

ולהעיר מאחת לס' או לע' שנה" (כריתות ו, ב.
 ירוש' יבמות פ"ח ה"ג).

(*) ובכת"י רש"י שחז"י (וכן בדפוסים הראשונים
 דפרש"י) ליתא „בני ששים" (בדפוס א' (נורב כת"י
 שחז"י) „בני שלשים" ובני שבעים; בכמה נח"י —
 רק „בני שבעים"; ובדפוס שני „בני שלשים" ובני
 ארבעים).

ווערן יצחק) [נאָר שרה האָט געטראַכט
אַז אויך אברהם קען ניט האָבן קיין קינד-
דער¹⁹ — „ותצחק שרה ג' אחרי בלותי
ג' ואדוני זקן²⁰“.]

עפ"ז איז אויך פאַרענטפערט אַ קשיא
גדולה — פאַרוואָס רש"י שטעלט זיך
ניט אָפּ אויף דעם וואָס ביי אברהם'ען
זיינען געבוירן געוואָרן קינדער (בני
קטורה²¹), מער ווי פערציק יאָר נאָך
לידת יצחק²², און עס ווערט דערביי ניט
דערמאָנט אַז די הולדה איז געווען דורך
א נס²³ —

ווייל דאָס איז שוין באַוואָרנט אין די
ווערטער „בן ק' כבן ע", אַז ביי
אברהם'ן איז ניט געווען קיין תשות כח
וואָס האָט מגביל געווען האָבן קינדער
ביז ע"ב²³, „תשות כח" האָט אויף אים קיין
שליטה ניט געהאַט²³ — און במילא

אברהם'ען¹³ (און ווי מ'זעט, אַז ער האָט
געבוירן ישמעאל'ן צו פ"ו שנה¹⁴), אַז
אויך זייענדיק א „בן ק" איז ער גע-
בליבן „כבן ע"¹⁴.

[ועפ"ז יומתק ויובן פרש"י אויף „הלבן
מאה שנה יולד", (ניט אַז דאָס איז אַ תמי'
— ווי אזוי קען ער האָבן אַ קינד צו מאה
שנה — נאָר) א „תמי' קיימת", אמר
בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה
שהקב"ה עושה ליי].

משא"כ שרה, היות אַז „חדל להיות
לשרה אורח כנשים¹⁵, איז פאַר איר ע"פ
טבע אוממעגלעך געווען דאָן צו גע-
בוירן קינדער¹⁶ (און באַ איר¹⁷ האָט גע-
מוזט זיין דער נס¹⁸ — „היפלא מה'
דבר¹⁸ — אַז ביי איר זאָל געבוירן

(13) להעיר מרש"י ישן לך יז, כד: והי' מתיירא
שהי' זקן — אבל אין מזה רא' לגבי תשות כח בנוגע
להולדת בנים.

(14) לך טז, טז.

(14) בבראשית זוטא (ירושלים, תשכ"ב) עה"פ:
„בן מאה כבן שבעים לנוי", אבל ע"ד הפשט לא
מצינו שהניו פשוט בבן שבעים (ובפרט ע"פ פרש"י
שאז הפסיקו ללדת) יותר מבן ק'.

(15) וירא יח, יא. — ולהעיר שאף שבתחילת
הכתוב נאמר „ואברהם ושרה זקנים", בסיום הפסוק
נתוסף ש„חדל להיות לשרה ג'י", אבל לא נתוסף
באברהם ענין עדי' — של תשות כח וכירב.

(16) ואף שבלאה"כ הרי היתה עקרה (נח, יא, ל)
— אין הכרח שידעה עדי' (ע"פ דרך הפשט —
משא"כ למיד (יבמות סד, ריש ע"ב) דאילונית
היתה, דניכרת בסמנים), וראה לך טז, כ: עצרני ה'
מלדת ג'י אולי אכנה ממנה.

(17) ע"ד הדרש גם אברהם ה' עקר (יבמות שם,
א. ועוד), אבל לא הובא זה בפרש"י עה"ת. וירל
הטעם — כי הוא היפך הפשט, כדמוכח מישמעאל
כר (כמיש בראשית נח שם).

ומי'ש רש"י (לך טז, ה), צא מאצטגינות שלך . .
שאינך עתיד להעמיד בן כו" — הרי (נוסף למי'ש
במפרשי רש"י שם, שעכציל שהכוונה ב„להעמיד בן'
היא לכן משנה — שהרי נולד ישמעאל קודם
שנשתנה שמו לאברהם — הרי) מזה ששינוי „המזל'
(פרש"י שם) דיר שילידי בן, מוכח, שלא ה' עקר.

(18) וירא שם, יד.

(19) ואף שהוליד ישמעאל בהיותו בן פ"ו שנה,
כביל (וראה לך שם: עצרני ג'י (ולכן) בא נא ג'י) —
אין זו הוכחה שגם עתה (י"ד שנה לאחר) עדיין ראוי
להוליד. ודוחק קצת. וראה לקמן בפנים סעיף ג.

(20) וירא שם, יב. וראה רש"י לך טז, ה.

(21) פרשתנו כה, א ואילך. וראה רש"י פרשתנו
(כד, סב) שבעת שיצחק חזר מהליכתו להביא הגר
לאברהם שישאנה פגש את רבקה כר.

(22) שהרי יצחק נשא את רבקה בהיותו בן
ארבעים שנה (תולדות כה, ב).

(23) וזהו ג"כ החידוש בלימוד זה („בן ק' כבן ע")
— שלכן הוצרך הכתוב להוסיף תיבת שנה גם גבי
כלל זה — כי לולי זה ה' מקום לומר, דזה שהוליד
אברהם בני קטורה הוא (לא מפני שמלכתחילה לא
ה' אצלו „תשות כח", כיא) מפני שלאחר'י שנכתב
מהקב"ה שילידי יצחק חזר כוחו כר ונשאר אצלו גם
אח"כ,

[ובפרט שנכתב (לך יז, ו), והפריתי אותך במאד
מאד' — דלא כשרה שנכתבה רק „נתתי ממנה . .
בן' (שם, טז)],

ועי' מחדש הכתוב שאברהם ה' „בן ק' כבן ע",
שמלכתחילה לא ה' תשות כח אצל אברהם, והי'
אפשר להוליד ע"פ טבע.

(23) וגם אצל יעקב לא ה' תשות כח, שהרי נשא
אשה בהיותו בן פ"ד (ראה רש"י ס"פ תולדות, ויצא

שהיו „ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה“²⁸?

אויך איז ניט פארשטאנדיק: דאס וואס „היניקה בנים שרה“ איז נאך א בירור אז „ילדה שרה“ (און דער קינד איז ניט קיין „אסופי“), דאס איז אבער ניט קיין בא-ווייז אז דאס איז אברהם'ס א קינד — האבן דאך די שרות געקענט זאגן (ווי די ליצני הדור), אז „מאבימלך נתעברה שרה“²⁹, וויסנדיק אז אברהם איז א זון בן מאה שנה?

די תמ' אין דעם איז נאך שטארקער: אין גמרא³⁰ ווערן געבראכט די צוויי ענינים אין איין המשך — „היניקה בנים שרה . . . היו כל אומות העולם מרננים . . . שהביאו אסופי מן השוק . . . אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם . . . והניקה את כולן, ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יוליד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק כו“.

ע"פ הנ"ל ווערט עס פארענטפערט: דער חידוש ותמ' ביי די שרות איז מלכתחילה געווען נאך בנוגע צו שרה', און היות אז ביי איר איז „חדל להיות וגו'“ איז ניט מעגלעך צו האבן קינדער: משא"כ אברהם, זעענדיק אז ער האט געבוירן ישמעאל'ן צו פ'ו שנה, איז ביי זיי שוין קיין פלא ניט געווען וואס ער קען האבן א קינד אויך צו בן מאה.

האט ער געהאט קינדער צו ק' און אויך פיל שפעטער, ע"ד ווי די מעלה פון „בלא חטא“, וואס הגם אז דער לשון איז „בן ע' כבן ה' בלא חטא“, מיינט עס דאך ניט אז נאכדעם איז געווען ח"ו אג' דערש, נאך אז ער איז געבליבן כל ימי חייו בלא חטא“.

ג. מיט דעם חילוק צווישן אברהם און שרה — וועט אויך רעכט ווערן דער שינוי בפירושי רש"י:

אויפן פסוק³¹ „היניקה בנים שרה“ איז רש"י מפרש: „ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק“.

אויפן פסוק (אין אנהויב פ' תולדות)³² „אברהם הוליד את יצחק“ זאגט רש"י „לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה . . . מה עשה הקב"ה צר כו' והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק“.

דאָרף מען פארשטיין וואָס ביי שרה'ן זאָגט רש"י אַז די שרות" (נשים חשור-בות) האָבן געזאָגט „לא ילדה שרה“, און בנוגע צו אברהם'ן איז ער מפרש אז

כט, כא) — ובפשטות הטעם שלא נשא קודם ילד שרה מפורסם ציווי אברהם לא לקח גר' כ"א ממשפחתי גר' ולא רצה לעזוב הוריו עד שיצוהו ע"ז (ראה רש"י ס"פ נח), ולכן רק אח"ז אמר „אימתי ואעמיד י"ב שבטים“ (רש"י ויצא שם), וראה לקמן בסוף השיחה והערה 46.

24) ראה שקו"ט במפרשי רש"י (רא"ם ד"ה שני ח"ש), גויא (ויד) ריש פרשתנו — בנוגע לשרה ואכ"מ.

25) וירא כא, ז. וראה גם רש"י לך יז, טז.

26) כה, יט.

27) וברש"י לך שם „שהיו מרננים עליהם כו“.

וראה השנינויים בזה גם במקומות שציינו בהערה

30. פסיקתא דר"כ פ' שוש אש"ש. פסיקתא רבתי פמ"ב. ואכ"מ.

28) ע"פ פ"ה הא' ברש"י וירא (כא, ב), „שנולד לט' חדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא“ — מוכן שרק „ליצני הדור“ היו אומרים כן, ולהעיר גם מרש"י שם כ, טז.
29) או ממי שהוא אחר (ראה הערה שלפניו).
30) ב"מ פז, א. וראה תנחומא תולדות (א"ג). ועוד.

של ישמעאל איז דער פסוק ניט אויסן צו זאגן (אדער מרמז זיין עפעס) בשייכות צו ישמעאל אליין, נאר דאס איז „כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב“.

אויך איז לויט דעם פרש״י ניט פאָר-שטאַנדיק כלל וכלל — „למה נכתב שנה בכל כלל וכלל“?

דאָס איז מכריח צו זאגן בפרש״י אַז „למה נכתב שנה כו“ איז מלכתחילה קיין קשיא ניט (נאָכ׳ן פירוש באַ אברהם׳ן, כניל) — די קשיא איז אַבער „למה נמנו שנותיו של ישמעאל“ בכלל — ווי דער בן חמש למקרא זעט אַז תורה דערציילט נאָר ענינים וועלכע זיינען נוגע — אפילו ניט וועגן חנוך ומתושלח³⁴ הצדיקים³⁵

פאַרענטפערט רש״י אַז דאָס איז צוליב יעקב אבינו.

לויט דעם איז אַבער מובן, אַז אויך מיט צוגעבן „שנה בכל כלל וכלל“ איז דער פסוק ניט אויסן (נאָר) צו פאָר-גלייכן זה לזה די יאָרן פון ישמעאלין („בן ק' כבן ל' וכו“) — וואָס דאָס איז נאָר אַ חידוש און מעלה (נוספת) אין יש-מעאלין — וויבאַלד אַז דער פסוק בכלל איז ניט אויסן ישמעאלין גופא, נאָר בנוגע צו יעקב׳ן.

און דאָס וואָס דער פסוק זאָגט פאָרט (אויך) ביי ישמעאלין „שנה בכל כלל וכלל“ — וואָס דער אַפטיילן יעדער „כלל“ פון שנים לעצמו, איז כניל מרמז אויף אַ מעלה און אויפטו וואָס איז גע-ווען ביי ישמעאלין אין יעדערן פון די זמנים (ק, ל, ז) —

איז דאָס (ניט כדי אַז מ׳זאַל פאָר-גלייכן די יאָרן פון ישמעאל זל״ז, אַז ביי

און דערפאָר איז אויך ביי אנשים חשובים בכלל — קיין פלא ניט געווען וואָס „אברהם הוליד את יצחק“; נאָר די „ליצני הדור“ — וועמען עס איז ניט נוגע ווי די זאך איז באמת און זיי זוכן נאָר אַ מקום צו פראַווען ליצנות כו' — נאָר זיי האָבן געזאָגט (און מיט אַ ליצנות) „מאבימלך נתעברה שרה“.

דער אויבערשטער האָט אַבער גע-וואָלט באַוואַרענען אפילו די „ליצני הדור“, און דערפאָר „צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל (אפילו די „ליצני הדור“) אברהם הוליד את יצחק“.

ד. דער טעם פאַרוואָס רש״י איז ניט מפרש ביי ישמעאל „בן ק' כבן ל' ובן ל' כבן ז'“ (אעפּ וואָס אויך דאָרט שטייט „שנה בכל כלל וכלל“) — איז ווייל דאָס איז מובן מעצמו, לויט דעם פירוש רש״י אין דעם זעלבן המשך באַ אברהם: בן ק' כבן ל' — אַז תשות כח³¹ ובן ל' כבן ז' — לחטא (זיין תשובה טאָן³² — זאָגט דערמיט דער פסוק איז שוין געווען פון ל' שנה אָן³³).

עפּ״ז דאָרפֿן אַבער פאַרשטיין פירוש רש״י על אחר:

אויף „ואלה שני חיי ישמעאל גו״י זאָגט רש״י: „למה נמנו שנותיו יל יש-מעאל כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב“ (ווי רש״י איז דערנאָך גליין מפרש, אַז „משנותיו של ישמעאל למדנו ששימש יעקב בבית עבר י״ד שנה“). דאָך הייסט, אַז מיט מודיע זיין דעם מספר שנותיו

(31) דבן שלשים לכה (אבות פיה שם) — והוא נראה במוחש גם לבן חמש. וראה לקמן בפנים.
(32) רש״י כה, ט. וראה רש״י כב, א. וראה לקמן הערה 40. ולהעיר מריב״א עה״ת ריש פרשתנו (בשם הר״ר אליקים). משכיל לדוד שם (בסוף הדיה).
(33) ראה לקמן בפנים והערה 40.

(34) רש״י נח ז, ד.

(35) ראה פרש״י במגלה — שצינו רש״י כאן.

די מעלה פון „בן שלשים“ איז — קודם זמן התשובה כח פון בן ס' בן ע' — „בן שלשים לכה“ (בלשון המשנה⁴³), און ווי מ'זעט במוחש אויך א בן חמש, אז אין גיל פון שלשים איז די גבורה ביים מענטשן בעוצם תוקפה. און ישמעאל, זייענדיק דערצו אזא וואס „ידו בכל“⁴⁴, איז מובן אז איז עלטער פון שלשים איז ער געווען א גיבור.

און פונדעסטוועגן האט אויך ישמעאל'ס גבורה קיין באטרעף ניט קעגן גבורתו של יעקב, און ווי רש"י איז מפרש אויפן פסוק⁴⁵, „יגל את האבן מעל פי הבאר“ — „כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול“⁴⁶, אע"פ וואס דעמאלט איז יעקב געווען — לויט פרש"י⁴⁷ — בן ע"ז שנה.

דער ענין מיוחד פון א „בן שבע“ איז פארשטאנדיק פון פרש"י הנ"ל ביי אברהם — „בן ע' כבן ה' בלא חטא“ — אז זייענדיק א קטן איז ער „בלא חטא“.

וואלט מען געקענט מיינען אז אין דעם פרט איז ניט שייך צו מחלק זיין

אים זיינען געווען אט די מעלות כו', נאר) „כדי לייחס בהם . . יעקב“⁴⁸: צו לאזן וויסן יחוס (מעלות⁴⁹) יעקב — דאס וואס די תורה איז מרמז דא בנוגע ישמעאל'ן (זיינע מעלות) איז „לייחס בהם . . יעקב“ — מ'זאל וויסן אז ביי יעקב'ן זיינען מיוחד'דיקע יארן — אט די מעלות גופא זיינען בא יעקב'ן באופן אחר לגמרי.

ה. דער ביאור אין דעם:

דער שינוי וואס איז געווען אין ישמעאל'ן צו „בן ק" איז וואס ער איז שוין געווען א בעל תשובה. ווי רש"י זאגט בפירושו⁵⁰, אז ישמעאל האט תשובה גע'טאן נאך בחיי אברהם, און ישמעאל איז געווען ניין און אכציק יאר⁵¹ בשעת מיתת אברהם⁵².

און דאס באווארנט רש"י, אז ניט קוקנדיק אויף דעם וואס ער איז געווען א בעל תשובה, ביז אז ביי אים שטייט „ויגועו“⁵³ (א לשון וואס שטייט נאר ביי צדיקים⁵⁴), האט עס אבער קיין בא'טרעף ניט לגבי דער צדקות פון יעקב.

(43) אבות פ"ה שם.

(44) לך טו, יב.

(45) ויצא כט, י"ד.

(46) שמוה גופא מוכח שגם גבורה גשמית מעלה היא (גם) אצל יעקב. ולהעיר ממחזיל (שבת צב, א. נדרים לה, א) שאין השכינה שורה אלא על גבור (ועיין רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ה"א).

ויש לומר טעם לזה גם ע"ד הפשט — כי זה נוגע לקיום הציווי הראשון (בראשית א, כח) „מלאו את הארץ וכבשוה ורדו גו'“. ואכ"מ.

(47) ס"פ תולדות.

(*) עפ"י יומתק ג"כ מה שדוקא כאן הודיע הכתוב שכחו גדול — כי הליכת יעקב לבית לבן היתה לקחת לו משם אשה — קיום הציווי „פרו ורבו (ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו גו')“.

(36) להעיר גם מיריעות שלמה למהרש"ל (והובא בשפ"ח) לפרש"י שם.

(37) ועפ"י יומתק הלשון „לייחס“ ולא בפשטות „לדעו“ וכי"ב.

(38) לך טו, טו. פרשתנו כה, ט.

(39) שהרי כשנולד ישמעאל הי' אברהם בן פ"ז (כנ"ל), ואברהם מת בן קע"ה (פרשתנו כה, ז).

(40) להעיר, שמפרש"י וירא (כב, א. שם, ג) משמע, שישמעאל כבר עשה תשובה בעת העקידה, ואז הי' בן ג"א שנה [כי יצחק הי' בן ל"ז בעת העקידה (רש"י תולדות כה, כ), וישמעאל הי' בן י"ד כשנולד יצחק (שנימול בן י"ג שנה (לך יז, כה) ולמועד הזה בשנה האחרת] (לך שם, כא) נולד יצחק]. וראה לעיל בפנים.

(41) פרשתנו כה, יז.

(42) רש"י שם.

איז וועגן וואס פאר א זאך עס רעדט זיך
— אין יעדן פרט ופרט — איז יעקב
אינגאנצן אנדערש, העכער פון יש-
מעאל'ן⁵⁰.

און דערפאר „לא נמנו שנותיו של יש-
מעאל (כולל די מעלות וואס זיינען
מרומז אין די ג' פעמים „שנה“) ... (נאר)
כדי לייחס בהם שנותיו של יעקב“.

(משיחת מוצש"ק פ' חיי שרה תש"מ)

צווישן ישמעאל און יעקב — אין דעם
ענין פון קטנים „בלא חטא“ זיינען זיי
לכאורה ביידע גלייך;

זאגט תורה אז אויך אין דעם⁴⁸ האט
ישמעאל קיין באטרעף ניט לגבי יעקב,
ווייל די עצם מציאות פון יעקב איז אַנ-
דערש פון ישמעאל, בן האמהי, ובמילא

48) להעיר מרש"י תולדות כה, כב.

49) ועפ"ז יובן פרש"י ח"ש כד, ח „ענר אשכול
וממרא“, ותו לא (וראה רמב"ן שם דמפרש בהיפך).
ובכל אופן קשה מפרש"י ח"ש כד, מט, ואכ"מ.

50) להעיר גם מלקו"ש חט"ז ע' 149 ואילך.

חיי שרה ב

און איז מבאר: „יל יש ג' בחי' תשובה המגיעים במל' בז"א בבינה כמ"ש בלקו"ת בד"ה מה טובו ע"ש [אז עס איז דא א דרגא אין תשובה וואס ענינה איז „סור מרע"י⁹, וואס זי איז מגיעה במלכות; ס'איז דא א העכערע דרגא אין תשובה וואס איר ענין איז „ועשה טוב"י¹⁰ — ומגיעה בז"א; און ס'איז דא נאך א העכערע תשובה וואס ענינה איז „בקש שלום"י¹⁰ (לימוד התורה) — ומגיעה בבינה]. זהו בשעתא במל' הנק' שעה, בימא בז"א הנק' יום, ברגע בבינה".

ב. בהשקפה ראשונה זעט אויס, אז לויטן ביאור פון טאטן ווערט מיט די דריי לשונות „בשעתא בימא ברגע" בעיקר געמיינט (ניט צו באצייכענען די דריי פארשידענע שיעורים אין זמן בפשטות, נאך) די דריי מדריגות אין תשובה ווי זיי זיינען מרוזם אין „שעתא (מל') „יומא" (ז"א) און „רגע" (בינה), און דערפאר איז רעכט וואס זיי שטייען אין זהר מיט דעם סדר, ווייל דאס איז לפי סדר המדריגות מלמטלמ"ע.

ס'איז אבער ניט גלאטיק אזוי צו לערנען, ווייל ס'איז דאך אין ענין יוצא מדי פשוט; ובמילא דארף מען אג' נעמען, אז די דריי תשובות הנ"ל — וואס זיינען „מגיעים במל' בז"א בבינה" — איז יעדערע פון זיי פארבונדן מיט דעם באשטימטן זמן כפשוטו: די תשובה פון „סור מרע"י וואס איז מגיעה במל' — טוט זיך אויף „בשעתא חדא"; די העכערע דרגא אין תשובה, „ועשה טוב", וואס איז מגיעה בז"א — אין דעם

א. אין זהר בפרשתנו¹ איז מבאר איינע פון די מעלות פון בעלי תשובה אויף צדיקים (גמורים): ביי צדיקים (גמורים) איז די עבודה בעל' בסדר והדרגה מיום ליום, מדרגא לדרגא (ווי עס שטייט בפרשתנו², ואברהם זקן בא בימים גו", ועד"ז בהפטרות השבועי „והמלך דוד זקן בא בימים גו"), ביז זיי קומען צו בעבודתם צו תכלית הקירוב והדביקות בהקב"ה; משא"כ בעלי תשובה איז „בשעתא חדא בימא חדא" ברגע' חדא קריבין לגבי קב"ה".

שטעלט זיך אויף דעם דער טאטע אין זיינע הערות³, און פרעגט: „לכאורה הוא שלא על הסדר, כי הול"ל יומא שעתא רגע, שכ"א רבותא מחבירו, בדרך לא זו אף זו. גם אם די ברגע חדא לאיזה צורך אמר שעתא ויומא?"

(1) וז"א קטש, א ואלך.

(2) כד, א.

(3) מלכים א, א. וראה מפרשי הזהר שם.

(4) ולהעיר מלשונות חז"ל גבי תשובה: יש קונה עולמו בשעה אחת (ע"ז יו, א); יפה שעה אחת בתשובה כ"י (אבות פ"ד מ"ז); שוב יום אחד לפני כ"י (אבות פ"ב מ"י). וראה לקמן הערה 8.

(5) כ"ה בכמה דפוסי זהר „ברגע" (וכן הועתק בלקולוי"צ דלקמן), אבל בכריכ דפוסי הזהר (וכן הועתק באור יקר, באור החמה, ובכ"ח) „ברגעא" — ועפ"י מתאים ל„חדא" שלאחריו ול„שעתא" וכ"י שלפניו.

(6) ולהעיר מתרגום לתשא (לג, ה) „שעה חדא".

(7) ובתיב"ע: „שעה חדא קלילא". וראה לקמן הערה 8.

(8) לקולוי"צ (לזח"א) ע' פא.

(9) שעה (בלשון חכמים) ורגע — שני פ"י להם (ובכל מקום לפי ענינו): משך זמן מסויים או זמן קצר (בערך הענין וכמו ברגע קטן עזבתך (ישעי' נד, י)), אבל במחז"ל זה שהובא ג' שיעורי זמן ביחד — ודאי הפ' דכ"א שיעור מסויים.

(9) בלע עג, ב ואלך.

(10) לשון הכתוב — תהלים לד, טו.